

*** קצורי * באורי * לקוטי ***
האלשיך הק'
הכנה ליו"ט פסח

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ידוד:

אמרו רבותינו ז"ל ועברתי בארץ מצרים, אני, ולא מלאך, והכתי כל בכור, אני, ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני, ולא שליח, אני ה', אני, הוא ולא אחר ע"כ.

(א) והלא יקשה במאמרם זה כי אחר שהעברה בארץ מצרים היא להכות, איך עושה שתי חלוקות אחת מהעברה ואמר עליה אני ולא מלאך, ואחת על ההכאה, שעל אומרו והכתי אמר אני ולא שרף?

(ב) ועוד כי שרף ומלאך ושליח אחד הם, ולמה חלקם ושינה שמותם?

(ג) וגם אומרו אני שלשה פעמים, ולא אמר אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח!

(ד) ועוד אומרו אני ה', אני הוא ולא אחר, מי לא ידע בכל אלה שהוא הוא ולא אחר?

אמנם הנה כתבנו למעלה, שכיוון הוא יתברך להבריא כל כחות הטומאה מעל בניו, ושעל כן לא ישלטו במעל טומאת אשמותם מהעבודה זרה שעבדו, וזהו אשר יפלה ה' כו', והוראה לזה היה מה שלא חרץ לאיש כלב את לשונו כמדובר:

(ה) ונבא אל הענין, והוא כי הנה הוקשה להם הכתוב, שהיה ראוי יאמר ועברתי בארץ מצרים והכתי כל בכור בלילה הזה מאדם כו', ולמה הפסיק באומרו בלילה הזה, בין ההעברה וההכאה, ואמר בכל אחד בארץ מצרים?

אך הוא, שכל אחד ענין בפני עצמו.

(ו) וגם למה סמך לזה ענין שפטים שעשה באלהי מצרים?

(ז) ועוד למה חזר ואמר אני ה'?

על כן אמרו כי שלשה עניינים הם:

[א] מה שהפלה ה' בין מצרים כו', שמחבר ומתלווה הוא יתברך אל בניו לבל יאחזום כחות חזונים בעידן ריתחא

וילקו גם הם, וזהו ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה.

[ב] עוד חלוקה שנית היא הכאת האנשים.

[ג] הכאת אלהי מצרים. והנה ידוע כי כל מלאך סתם האמור בתורה הוא שר הפנים מטטרו"ן ששמו כשם רבו, כמאמרם ז"ל על פסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך כו' וכאמרו הנה מלאכי ילך כו':

והנה היה הדעת נוטה לפי כבודו יתברך, כי:

על ענין הראשון, היה די ישלח מלאכו הגדול הנזכר שהוא מלאכו סתם, והוא יספיק לשלא יתדבקו כחות חזונים בישראל, ולא שיכנס הוא יתברך בעצמו במקום מלא גילולים.

ועל הדבר השני, ישלח שרף שהוא מסוג מלאכי הדין.

והשלשי, והוא לאלהי מצרים שהיא עביות טומאה יותר מהכל, לא ישלח כח קדושה רק יפגיע בו כיוצא בו כח טומאה גדול מהם, כמו שאמרו בספר הזוהר על נגע הבית שכח טומאה, נכנס ודוחק את הראשון. וזה האחרון יקרא שליח, שהוא אחד ממשלחת מלאכי רעים, על דרך מלאך המות שקוראים אותו רבותינו ז"ל שליח דברייתא.

על כן בא הכתוב לדעת רבותינו ז"ל, להודיע כי מרוב חבתו יתברך לא עשה כן, רק ועברתי כו' אני ולא מלאך. והכתי כו' אני ולא שרף. ובכל כו' אני ולא שליח, כי אם הכל בידו יתברך:

ואומרו אני ה', אני הוא ולא אחר, הכוונה, כי חש הוא יתברך בל יקרנו כמאמר הזקנים שאמר להם אותו האדון אם הקדוש ברוך הוא שונא העבודה זרה למה אינו מבטלה, והשיב לו, אילו לא היו עובדים אלא למה שאין העולם צריכים לו כן הוא, אבל עובדים לשמש ולירח, וכי יאבד עולמו מפני השזטים, אמר לו יבטל השאר ויניח אלו, אמר לו שלא יאמרו כי אלו שהניח יש בהם ממש.

ובזה יאמר אני ה', אני הוא כו'. והוא, כי אחרי אומרו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אמר, אל יעלה על רוחכם בעשותי שפטים באלהי מצרים והניחי השאר אולי יש ממש בשאר, לא כן הוא, כי אם אני הוא ולא אחר כי אין זולתי:

והנה היום הזה לכם לזכרון ותגתם אתו חג לידוד לזרתיכם חקת עולם תתקנהו: שבעת ימים מצות תאכלו אף ביום הראשון תשביתו שאר מבתים פי כל אכל חמץ ונקרתה הנפש שהוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי: וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש והנה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אף אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם את המצות פי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לזרתיכם חקת עולם: בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתים פי כל אכל מחמצת ונקרתה הנפש הוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ:

אמרו רבותינו ז"ל בשמות רבה, כי שבעת ימי הפסח הם כנגד שבעת ימי בראשית. ובוה יאמר, שביום הראשון, שהוא כנגד יום ראשון של מעשה בראשית שבו נברא כל כללות העולם אלא שהיו הפרטים בו בכח ויצאו יום יום אחרי כן, יהיה מקרא קדש. וביום השביעי שהוא יום קריעת ים סוף שבו הוכללו כל הנסים כנגד יום שבת של בריאת העולם שבו הוכלל קיום כל הבריאה, כמפורש אצלנו על פסוק ויכל אלהים ביום השביעי באר היטב, על כן גם הוא מקרא קודש. כל מלאכה לא יעשה. כאשר ביום ראשון של בריאה שהיתה הבריאה בדקות - כאשר ביארנו במקומו - בדבר רוחני. וכן ביום שבת לא היה רק רוח נפשי להשפיע כח נפשי בעולם לקיומו, כמפורש אצלנו על פסוק שבת וינפש שאלמלא כן היה העולם אבד, על כן גם בשני אלה כל מלאכה לא יעשה בהם. רק אשר יאכל לכל נפש, כאשר היה אז ענין נפשי כמפורש במקומו:

ושמא תאמרו למה צריך שני מיני זכירה, אכילת מצות וחג. לזה אמר, מה ששמרתם את המצות הוא לזכור הנוגע אתכם, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם, טרם יחמץ בצקם, עם היות שצבאותיכם ששים רבוא לבד מטף זקנים ועוברות ומניקות שבכל ארץ מצרים, שהיה צריך שלשה או ארבעה ימים להכין ולהקבץ ולנסוע יחד, כאשר הפליגו רבותינו ז"ל בנס זה על פסוק ומארצות קבצם כו'. ועל כן גם בדורות שאחריהם עושים מצות על זה, כמאמר

התנא מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. וזהו אומרו ושמרתם את המצות, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, שהיו בכל הגבול, והוציאם טרם יחמץ בצקם:

ועוד ירמוז באומרו מארץ מצרים, כי גם מכל גבול מצרים מהלך ששה ימים מרעמסס סכותה, כי שם הוא סוף גבולם, כמאמר הר"ר סעדיה גאון ז"ל שאומרו מנהר מצרים הוא מסוכות, כי עד שם היה מגיע נהר מצרים והוא סוף גבולם. וכל זה הלכו על כנפי נשרים כמו רגע בטרם יחמץ, כי אחר הגיעם לסוכות אפו את הבצק עוגות מצות כי לא חמץ כאשר יתבאר בס"ד. וטעם אל המהירות כל כך למהר להוציאם יהיה, על כי הגיע עת צאת פמליא של מעלה היוצאים אתם, כי משמרת היו עמהם כמדובר למעלה. וזה אפשר ירמוז באומרו צבאותיכם, שנראה שהם צבאות של ישראל, כי הן המה היו הנושאים על כנפיהם את כל איש ישראל מרעמסס סכותה, כד"א ואשא אתכם על כנפי נשרים:

כלל הדברים, כי שמירת המצות בכל דור, הוא על הנוגע אל נס יציאת הדור היוצאים. אך מה שושמרתם את היום הזה, שהוא ממלאכה חג לה' לדורותיכם, הוא חוקת עולם, על העולם, שעל ידי צאת ישראל ממצרים נתקיים העולם, כמפורש בסמוך על פסוק חוקת עולם תחגוהו. וזהו אומרו לדורותיכם חוקת עולם, כי על הנוגע אל הדורות הוא חוקה בשביל העולם:

ועם כל זה גם רמז המצות יהיה שבעת ימים זכר לבריאת עולם, כי בראשון כו' עד יום האחד ועשרים, שהוא כנגד שבעת ימי בראשית. והטעם הוא, כי שבעת ימים שאור לא ימצא בנתיכם, לרמוז שעל ידי זכר המצות שהוא נס יציאת מצרים על ענין חדוש העולם שהוא בשבעה ימים, שאור יצר הרע להרהר ולפקפק בדבר לא ימצא בנתיכם:

ויסעו בני ישראל מרעמסס ספחה פשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף: וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה פבד מאד: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות פי לא חמץ פי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: ויהי מקץ שלשים שנה וארבע

מאות שנה ויהי בפעם היום הזה יצאו כל צבאות ידוד מארץ מצרים:

הנה ידענו מרבותינו ז"ל על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים כי מלאכי השרת על כפים נשאו מרעמסס סכותה לשעה קלה מאה ועשרים מילין שהם מהלך שלשת ימים. ובה נבא אל הענין, אמר ויסעו כו' ולא הזכיר נסיעה וחניה, כאילו הנסיעה היתה עד סכות בלתי נרגשת נסיעה לחוד וחניה לחוד, כי אם שבנסיעה נמצאו בסוכות, והלא כמו זר יחשב למוליכים טף עמהם המתנהלים לאטם בטבעם. לזה אמר כשש כו', לומר, ויסעו כל כך בקלות כאילו שש מאות אלף רגלי היו הגברים לבד מטף, כלומר, כאילו היו הגברים משוללי טף כן קלו על ידי נוסעיהם:

או יאמר, ויסעו בני ישראל, ותהי נסיעתם קלה כמו השש מאות אלף רגלי שיצאו אתם. ומי הם, הלא הם אותם שהם הגברים ואין להם נשים, וגם הם לבד מטף שגם הם משוללי טף, כלומר, כמלאכי השרת שיצאו אתם עם השכינה שהיתה עמהם בגלות, כי על כפים נשאו: ושמא תאמר הלא זה יתכן אם הערב רב היו נשארים אחור על שלא נשאו מלאכים. אך לא נתפרדו מאתם, ומאין ולאין קלו הערב רב כשיעור הלז שעל כפים ישאו מלאכי השרת. לזה אמר אל תתמה על החפץ כי הלא וגם ערב רב עלה אתם. כלומר, עלו באיכות ומעלה. כי בחול שפע אלהי על ישראל, חל גם על בני לוי כמאמרם ז"ל בעובדא דרבי פנחס בן יאיר. וזהו אומרו עלה אתם כי עלה במעלה ללכת גם לשעה קלה, למה שהיו אתם:

ואל תתמה שהושוו לישראל, כי לא הושוו כי אם למקנה ישראל. כי גם המקנה עם היותו כבד מאד הפליא לעשות הוא יתברך עמהם, כמוהם היו הערב רב. וזהו וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד, שלא נשאו מלאכי השרת. לכן אמור, כי כמו שהקלו רגלי צאן ובקר ומקנה, עם היותם כבד מאד הקלו שהלכו יחד עם ישראל מבלי ינשאו גם הם על כנפי מלאכי השרת. אך הוא כי אין מעצור לה' להמציא המצאות לבל ישארו אחור מקניהם וקניינם של ישראל בהנשאים על כנפי נשרים, ועל הדרך שנעשו עם המקנה נעשה עם הערב רב. וזהו אומרו וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד כו':

ואם תאמרו ומאן מוכח כי לשעה קלה הלכו מרעמסס סכותה שהוא על

כנפי נשרים ולא שהו אפילו יום אחד. הלא עד ממחר הוא כי ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים בחנייתם בסוכות והיו עגות מצות כי לא חמץ, ואילו היה בדרך שיעור אשר יש מלוש בצק עד חומצתו, היה מחמיץ. ומה גם בהיותם בצקם צרורות בשמלותם שמחממים, וגם על שכמם שהשמש מכה בהם. אך אין זאת רק שקלו נושאייהם כמדובר, ולא שהו במהלך שלשת ימים שיעור אשר יש מלוש בצק עד חומצתו:

ושמא תאמר ולמה לא אפו במצרים. הלא הוא משני טעמים. א. כי גורשו ממצרים. ב. כי גם אם לא היו מגרשים אותם, הם מצד עצמם לא יכלו להתמהמה. והראיה שגם מצד עצמם לא יכלו להתמהמה כי הנה וגם צידה לא עשו להם: ואם לא היה רק הטעם הראשון היו מניחים אותם המצריים עד יעשו צידה לדרך, ולמה לא יכלו להתמהמה, הלא הוא כי הנה ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות שנה. וגם שלשים שנה שהוא ממראת בין הבתרים, מעת נאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך כו' עד היות לאברהם זרע, כי על כן למדו בבראשית רבה מכאן שאברהם נקרא ישראל: הנה כי שלמו הימים ולא מיעט פחות או יתר, כי אם ויהי מקץ שלשים שנה כו' שהוא בקץ בנקודת התשלום. כלומר, ועל כן אין לעכבם כמו רגע, כגודע מספר הזוהר שאם היו מתעכבים מעט יותר היו נכנסים במדרגת החמישים שערי טומאת מצרים ולא יוסיפו קום. וזה אחרת כיון התנא (בהגדה) באומרו, ולא יכלו להתמהמה עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד:

ועוד טענה שנית והוא כי ויהי בעצם היום שהוא בעצמות הנקודה הנזכרת ביום ההוא יצאו כל צבאות ה'. והם פמליא של מעלה שהיו עם השכינה היוצאת מהגלות, והיו יוצאים בנקודה ההיא. ואמר צבאות לכלול ארבע מחנות שכינה עם ישראל, שכלם צבאות ה' יקראו. ולא רצה הוא יתברך להניח את בניו משוללי שמירה מהשכינה ומלאכיה, ולא היה ראוי לעכב השכינה כמו רגע מהגבול אשר הוגבל לגלות, ועל כן לא יכלו ישראל להתמהמה אחר פמליא של מעלה כמו רגע.